

звільнення. Вбачається, що функції адміністрації слід обмежити лише підготовкою відповідних матеріалів щодо засуджених, які підпадають під визначені законом підстави, а не приймати рішення про виправлення чи не виправлення особи. Слід погодитись з Романовим М. В., що недосконалість правозастосовної складової цього інституту приводить до того, що він стає полем для зловживань з боку працівників кримінально-виконавчої служби України [2, с. 56]. Потребують додаткових досліджень також корупційні правопорушення з боку адміністрації та персоналу установи при підготовці матеріалів про застосування умовно-дострокового звільнення.

Література

1. Яковець І. Застосування умовно-дострокового звільнення та заміни невідбутої частини покарання більш м'яким, зміна умов тримання шляхом переведення до іншої установи / Права Людини в Україні. Інформаційний портал Харківської правозахисної групи. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://khpg.org.index.php?id=1239800285>.
2. Романов М.В. Звільнення від відбування покарання: навч. посіб. – Харків: Права людини, – 2012. – 112 с.
3. Типові посадові обов'язки психолога установи виконання покарань та слідчого ізолятора: Наказ Міністерства України від 04.11.2013 № 2300/5 // Офіційний вісник України від 26.11.2013. – 2013 р., № 89, стор. 352, стаття 3297.
4. Про затвердження Інструкції про роботу відділів (груп, секторів, старших інспекторів) контролю за виконанням судових рішень установ виконання покарань та слідчих ізоляторів: Наказ Міністерства України від 08.06.2012 № 847/5 // Офіційний вісник України від 02.07.2012. – 2012 р., № 48, стор. 122, стаття 1912, код акту 62187/2012.

НЕСТЕРЕНКО
Андрій Олексійович

ОРГАНІЗАЦІЯ ПІДГОТОВКИ МАТЕРІАЛІВ ПРО ЗАСТОСУВАННЯ ЩОДО ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ ЗАОХОЧУВАЛЬНИХ НОРМ ЗАКОНОДАВСТВА

Чинним кримінальним та кримінально-виконавчим законодавством України передбачається можливість дострокового звільнення засуджених від подальшого відбування покарання через систему заохочувальних норм у виді умовно-дострокового звільнення від відбування покарання (ст. 81 КК України) та заміни не відбутої частини покарання більш м'яким (ст. 82 КК України). Зазначені норми не є новелами, проте Кримінальний кодекс України 2001 р. значно гуманізував їх, розширивши коло засуджених, стосовно яких можливе їх застосування. Однак на прак-

тиці при їх застосуванні органи та установи виконання покарань стикаються з низкою проблем, обумовлених прогалинами в законодавстві в даній сфері.

Значний інтерес для даного дослідження становлять роботи сучасних науковців-правознавців, що стосуються загальних питань окресленої проблематики: З. А. Астеміров, Ю. В. Баулін, В. М. Бурдін, Г. С. Гаверов, А. А. Горшенін, Н. О. Гуторова, Т. А. Денисова, В. П. Ємельянов, О. Г. Кальман, А. Ю. Кизилов, Л. В. Кузнєцова, Е. Б. Мельникова, В. М. Сидорова, М. А. Скрябін, С. С. Яценко, Н. С. Юзікова та ін.

Метою даного дослідження є удосконалення процесу підготовки матеріалів про застосування до засуджених до позбавлення волі заохочувальних норм законодавства.

Прийняття рішення адміністраціями установ виконання покарань (далі УВП) про можливість направлення до суду матеріалів для вирішення питання про застосування до засудженого заохочувальної норми законодавства пов'язане з оцінкою результатів їх виправлення та ресоціалізації. Виховний процес починається з моменту прибуття засуджених до УВП, ще на стадії перебування у дільниці карантину, діагностики та розподілу, де вони протягом 14 діб піддаються повному медичному обстеженню для виявлення інфекційних, соматичних і психічних захворювань, а також первинному психолого-педагогічному та іншому вивченню (ст. 95 КВК України). За результатами медичного обстеження, первинної психодіагностики і психолого-педагогічного вивчення та на підставі кримінологічної, кримінально-правової характеристики на кожного засудженого складається індивідуальна програма соціально-виховної роботи, яка затверджується начальником колонії.

Порядок та наслідки реалізації індивідуальної програми соціально-виховної роботи фіксуються у Щоденнику індивідуальної роботи із засудженим, форма якого затверджена Наказом Міністерства юстиції України від 04.11.2013 року № 2300/5 «Про організацію соціально-виховної та психологічної роботи із засудженими». У щоденнику передбачено, що начальник відділення СПС щороку та після закінчення строку покарання здійснює оцінку ступеню виправлення засудженого. При цьому, стосовно засуджених, які у встановленому порядку визнані злісними порушниками режиму тримання, та інших осіб, які потребують підвищеного контролю за їх поведінкою, а також засуджених, яким призначено строк покарання не більше 3-х років позбавлення волі, оцінка здійснюється кожні півроку. Оцінка ступеню виправлення здійснюється за такими критеріями: дотримання вимог режиму відбування покарання; поведінка стосовно персоналу; поведінка стосовно інших засуджених; ставлення до виконання робіт із самообслуговування, благоустрою колонії; дотримання правил санітарії та гігієни; ставлення до участі в програмах диференційованого

виховного впливу. В кінці відповідного Розділу Щоденника передбачається виставлення середнього балу та фіксації загальних зауважень.

Саме процес оцінки ступеню виправлення засудженого, який уповноважений здійснювати начальник відділення СПС, має практичні зауваження та неузгодженості. Так, в основу оцінки ступеню виправлення засуджених покладається виконання ними обов'язків, передбачених ч. 3 ст. 107 КВК України. Серед важливих критеріїв вважається оцінка «ставлення до участі в програмах диференційованого виховного впливу», як засобу стимулювання правослухняної поведінки засуджених та елементу виховного впливу (ст. 123 КВК України). Проте, Кримінально-виконавчим кодексом України передбачаються інші критерії оцінки ступеню виправлення. Так, має враховуватись загальноосвітнє і професійно-технічне навчання засуджених (ч. 2 ст. 126 КВК України); участь засуджених у самодіяльних організаціях, його соціально корисна активність (ч. 2 ст. 127 КВК України).

Крім того, вказівкою ДПтСУ від 03.11.2014 року № 6/1-5215-Пл/2-14 затверджено Методичні рекомендації з питань підготовки характеристик на засуджених, якими передбачено перелік відомостей, що повинні міститись в характеристиках:

1. Дотримання обов'язків, визначених ст. 107 КВК України: дотримання норм, які визначають порядок і умови відбування покарання, розпорядок дня установи виконання покарань; взаємовідносини з іншими засудженими; взаємовідносини з персоналом установи виконання покарань; дотримання санітарно-гігієнічних норм та ставлення до свого зовнішнього вигляду; ставлення до майна установи і предметів, якими користується при виконанні дорученої роботи; ставлення до виконання передбачених законом вимог персоналу установи виконання покарань; ставлення до виконання необхідних робіт із самообслуговування; ставлення до виконання необхідних робіт із благоустрою установи виконання покарань; ставлення до дотримання вимог пожежної безпеки і безпеки праці.
2. Додаткові відомості, які бажано відображати в характеристиці: участь в організації та проведенні виховних заходів в установі; участь у реалізації програм диференційованого виховного впливу; ставлення до загальноосвітнього та професійно-технічного навчання; участь у роботі самодіяльних організацій; підтримання соціально корисних зв'язків; застосування до засудженого заохочувальних норм; перебування на профілактичному обліку.

Зазначеними Методичними рекомендаціями роз'яснюється порядок складання характеристик на засуджених. Перед складанням характеристики на засудженого начальник відділення СПС проводить з ним бесіду з метою з'ясування ступеню його каяття, ставлення до вчиненого злочину, наявності соціальних зв'язків та планів на майбутнє. Підготовка ха-

характеристики повинна проводитись на підставі інформації, що має документальне підтвердження. При складанні характеристики на засудженого необхідно уникати критеріїв, не передбачених даними рекомендаціями. У характеристиці не робиться висновок про ступінь виправлення засудженого – характеристика має містити максимум характеризуючих даних про особистість засудженого, а рішення про ступінь його виправлення приймається комісією установи (висновок відображається у протоколі засідання комісії). Характеристика складається начальником відділення СПС та погоджується заступником начальника установи із СВПР. У разі направлення матеріалів про можливість застосування до засудженого умовно-дострокового звільнення від відбування покарання або заміни невідбутої частини покарання більш м'яким для розгляду цих питань у судовому порядку у характеристиці відображається висновок комісії установи, дана характеристика підписується начальником відділення СПС, погоджується заступником начальника установи із СВПР та затверджується начальником установи.

Таким чином, оцінка ступеню виправлення, яку здійснює адміністративна комісія установи повинна базуватись не лише на інформації Розділу V Щоденника, а й інших його Розділів, а також враховувати інформацію інших облікових документів, які складаються та ведуться стосовно засудженого протягом всього періоду відбування покарання (наприклад особова справа; картка обліку посилок, передач, побачень; обліково-адресна картка тощо). При цьому, оцінка ступеню виправлення засудженого, яку здійснює начальник відділення, є лише показником динаміки поведінки засудженого (позитивна динаміка, негативна динаміка, незначні зміни в поведінці), та може використовуватись, наприклад, для клопотання перед начальником установи про зміну умов тримання згідно ст. 101 КВК України або про застосування іншої заходу стимулювання правислухняної поведінки (застосування заохочень чи стягнень згідно ст. 130, 132 КВК України).

З одного боку, процес оцінки ступеню виправлення засудженого є об'єктивним і передбачає здійснення аналізу поведінки засудженого, наявності позитивних або негативних змін в його особистості за час відбування покарання, який базується на наявних матеріалах в облікових документах на засудженого. З іншого боку, досить суб'єктивним є процедура визначення саме ступеню виправлення засудженого. Відповідно до кримінального та кримінально-виконавчого законодавства України передбачено три ступеню виправлення, при досягненні яких стосовно засудженого можливо застосовувати той чи інший вид заохочувальної норми (ст.ст. 81, 82, 100, 101 КВК України). Законодавчо не визначено, якими саме критеріями начальник відділення СПС та адміністративна комісія установи повинні користуватись при визначенні ступеню

виправлення, як саме визначати межу переходу від одного ступеню виправлення до іншого. Можливо, це питання і є ключовим, оскільки більшість недоліків, які виявляються органами прокуратури та управління під час застосування до засуджених заохочувальних норм законодавства, пов'язані з визначенням оцінки ступеню виправлення.

Процедура підготовки матеріалів про застосування заохочувальних норм законодавства адміністрацією установ виконання покарань підлягає відомчому контролю та прокурорському нагляду відповідно до вимог Наказу ДДУ ПВП від 30.01.2006 року № 18. При цьому, такий контроль зтягає процес підготовки матеріалів, відволікає значні матеріальні ресурси та не має правового підґрунтя. Участь прокурора в судовому засіданні при розгляді матеріалів є обов'язковою, і свою думку прокурор має змогу висловити там. Також, ч. 1 ст. 537 КПК України передбачається право засудженого звернутись до суду з питання застосування відносно нього заохочувальних норм законодавства. Оскільки кореспонденція засудженого, яка адресована суду, перегляду не підлягає (ч. 4 ст. 113 КВК України), а отже адміністрація установи завчасно не поінформована про необхідність підготовки матеріалів, що в свою чергу виключає можливість здійснення відомчого контролю та прокурорського нагляду. Крім цього, будь-яка думка управління або прокуратури повинна сприйматись адміністрацією установи як вказівка до певних дій, що, в свою чергу, виключає необхідність функціонування спеціально створених для цього адміністративних комісій, якими рішення про можливість направлення матеріалів до суду приймається колегіально (Наказ Міністерства юстиції України від 08.06.2012 року № 847/5).

Викликає зауваження питання колегіальності при прийнятті рішень. По перше, до складу комісії установи відповідно до вимог вищевказаного Наказу повинні входити всі заступники начальника установи та начальник медичної частини, які також беруть участь у голосуванні при прийнятті рішення про можливість застосування заохочувальної норми законодавства щодо засудженого. При цьому, заступник начальника установи з інтендантського та комунально-побутового забезпечення, а також начальник медичної частини відповідають за напрямки роботи із засудженими, які не є ключовими при вирішенні питання ступеню виправлення засудженого.

З метою покращення роботи у даному напрямку вважається за необхідне: змінити розділ V Щоденника індивідуальної роботи із засудженим, передбачивши у ньому основні критерії, визначені Кримінально-виконавчим кодексом України; розробити чіткі критерії (межі) переходу від одного до іншого ступеню виправлення; скасувати інститут комісій установ з питань розгляду можливості застосування до засуджених заохочувальних норм законодавства України, рішення даного питання може бути віднесено лише до компетенції суду.